

**Pasvalio Lėvens vidurinės mokyklos
XIIb klasės mokinė**

Kristina Baršauskaitė

**Mariaus Katiliškio pėdsakai
Mykolo Karčiausko eilėse**

**Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios
bibliotekos konkursui**

Mokytojas Adolfas Talačka

Pasvalys, 2001 m.

Marius Katiliškis – savita ir šviesi asmenybė, kaip retas ir ryškus žiedas išsiskleidusi Šiaurės Lietuvos lygumose. Per visą klaidų ir vingiuotą kūrėjo gyvenimą kelrode žvaigžde jam liko gimtasis kraštas, išvogtas upių ir upelių, apžėlęs miškais ir kvepiantis laukų žiedais. Net ir gyvendamas išeivijoje, paliktoje gimtojoje žemėje M. Katiliškis sugebėjo išpausti gilius pėdsakus, kuriuos ženklina savita ir nuoširdi kūryba.

Ryškiai M. Katiliškio gyvenimo kelias atsispindi šiam rašytojui dedikuotame Mykolo Karčiausko devyniolikos eilėraščių cikle “Delčia paskęsdama senoj verdenėj”.

Abu kūrėjai- M. Katiliškis ir M. Karčiauskas- turi šį tą bendra. Žinoma, pirmiausia gimtoji žemė. Be to, jų kūrinių kalba aukštaitiškai sodri, dažnai primenanti kaimo žmonių šnektą – tokia, kokią abu girdėjo nuo pat kūdikystės. Kūriniuose dažni Mūšos, Lėvens, Svalios, Pyvesos ir Švėtės upių vardai, ne tik gimtojo kaimo, bet ir kitų Šiaurės Lietuvos apylinkių vietovardžiai, įgaunantys apibendrinančią prasmę.

Pirmajame M. Karčiausko ciklo “Delčia paskęsdama senoj verdenėj” eilėraštyje tarsi atgaivinamos M. Katiliškio tėviškės kraštovaizdžio detalės: “Mūšos ten kūrindos, akivarai seni. / Tarp samanėlių vilkrugės ir gailiai”. Iš tiesų upės toli nuo gimtinės ilgus metus gyvenusiam M. Katiliškiui liko kaip nerūpestingos ir šviesios vaikystės simbolis. Skaidriausiais prisiminimais buvo apipinta Švėtės vaga, Mūšos pakrantės, Juodupis, kuriame gaudydavo, anot rašytojo, labai skanias juodomis nugaromis žuvis. Tik vėliau jis sužinojo, kad tai upėtakiai, dar kitaip forelėmis vadinami.

M. Katiliškis, kaip tikras gamtos žmogus, puikiai pažinojo augalus ir visą laik prisiminė jų vardus. Mėgo uogauti, žinojo girtuoklių vardo kilmę ir gailių poveikį. Juk vaikystėje buvo smalsus ir itin judrus. Štai kaip jis prisimena uogavimą: “Landžiodavau tarp paparčių, voliiodavausi ant samanų, o savo dalį vis tiek surinkdavau”.

Todėl nenuostabu, kad M. Karčiausko eilėraštyje per lyrinį subjektą prisiminimuose“ paparčių krūmuos žydi paukščių trelės./ Ir laumių krūtys pilnos sidabrėlio.../ Jau keliasi virš Laumakių, Gruzdžių žara”. Šiose eilutėse itin svarbus Gruzdžių žaros įvaizdis. Juk saulė teka visur, tačiau tokia švelni, sava ji gali būti tik virš gimtojo miestelio, ten, kur prabėgo vaikystė, kur gimė pirmieji išpūdžiai, pirmieji susidūrimai su knygomis, atvėrusiomis naują ir šviesų pasaulį.

Trečiajame pirmojo eilėraščio posme atsiranda delčios motyvas (“Palėniai tvenkiasi išskylantis vanduo, / Delčia, paskęsdama senoj verdenėj, / Aplinkumos žaliašiliuos graudena“), einantis per visą ciklą. Šiame eilėraštyje jis perteikia nerūpestingos M. Katiliškio jaunystės idilę, kuri, deja, kaip tas greit dylantis mėnulis trunka labai neilgai. “Bažnytkaimyje verksmas pasigirsta. / Ten nušauti penki – kaip rankos pirštai”. Antrasis pasaulinis karas, okupacijos. M. Katiliškis privalėjo trauktis iš Lietuvos. Jis išeina “nebegrižimo vingiais... Lėvenio vanduo / Dar šypteli... Liūdnai išžiūrėjęs”. Skaudus pasitraukimas iš savojo krašto. Juk išeinama visam laikui, atsisveikinama su artimais žmonėmis, gimtaisiais namais, tačiau prasilenkus su Pasvalyje likusia jauna žmona Elze Avižonyte. Lėvuo prieš išsiskiriant “dar šypteli“. Tas šyptelėjimas gali reikšti ir paguodą, ir pateisinimą, padrąsinimą, net savotišką atleidimą. Juk traukdamasis iš savojo krašto M. Katiliškis jautėsi kaltas, gniuždomas abejonių: ar gerai elgiasi, ar neteks gailėtis. Kiek vėliau rašytojas (kaip tas eilėraščio lyrinis subjektas) tikriausiai galėjo pasakyti, kad po išėjimo iš tėviškės “gyvenimas gurnėjo, / Gyvenimas – miškais ateinantis ruduo“. Taigi gyvenimas ne tekėjo, ne ėjo, ne skrido, bet ir vietoje nestovėjo. Jis gurnėjo. Gurnėjimą palaikė kūryba. Ji, žinoma, atėmė daug jėgų, tačiau teikė viltį gyventi. Apie išėivijoje rašytą autobiografinį romaną “Miškais ateina ruduo“ pats kūrėjas sakė: “Tas “miškais atėjęs“ ir nuėjęs “ruduo“ man galbūt labiau, negu kam kitam

yra gyvas ir vis dar nebaigtas reikalas. Tartum kokia atvira žaizda“. Juk į šio romano puslapius buvo dedama tai, kuo M. Katiliškis gyveno, ką jautė, ką galvojo. O ir jo gyvenimą galima būtų palyginti su ateinančiu rudeniū. Juk po to, kai neteko gimtojo krašto, M. Katiliškiui teko sunkiai dirbti svetimose žemėse patį juodžiausią darbą, paragauti sprangios bedarbio duonos. Tačiau būtent tuomet jo kūryboje suspindėjo naujausios ir gražiausios, gimtinės ilgesio persisunkusios spalvos.

Antrajame ciklo eilėraštyje lyrinis subjektas regi tarsi iliuzija virtusį M. Katiliškio tėviškės sodybos vaizdelį: “Kieme arkllys suprunksčia patikliai <...> Aplūžus uorė. Pašaly / Pakinktai – net šlapi kaip marškiniai <...> Branktai, šakės ir grėbliai <...> įspausti į diendaržį giliai”. Aplink namus – “beržai ir liepų lajos”. Čia dera prisiminti, kad M. Katiliškis, mišką ir medžius mėgdamas nuo pat vaikystės, kur kokį gražesnę medelį radęs, nešdavosi namo ir sodindavo. Visa Vaitkų sodyba Katiliškėse buvo tankiai apsodinta medžiais: liepų alėja tįso įvažiuojant į kiemą, o aplinkui namus – eglės, beržai, ąžuolai “ir soda lyg išsekusi bala“. Visa tai be galo sava, todėl senųjų namų vizija, matyt, dažnai iškildavo rašytojo atmintyje lyg “šventų paveikslų pamiršta tyla“.

Tačiau žmogų aplanko ne tik šviesūs prisiminimai. Trečiajame ciklo eilėraštyje išnyra “pirma kelionė lyg pirmi sapnai <...>/ Ir nuojauta, kad bėgai, graudenai, / O kojos klimpo, klimpo...” Pasitraukimas iš Lietuvos yra bene skaudžiausias M. Katiliškio gyvenimo momentas. Jis “bėgo”, o kojos “klimpo“. Žemė traukė į save, nenorėjo paleisti savo sūnaus, siekė jį sulaikyti. Ir ne tik žemė. M. Katiliškis ir pats nenorėjo iškeliauti, bet likimas, laikotarpis privertė nugalėti save ir gimtosios žemės trauką. Tiesa, iš žmogaus galima atimti gimtuosius namus, galima priversti palikti artimuosius, tačiau nėra pasaulyje jėgos, kuri galėtų atimti prisiminimus. Jie lieka

su žmogumi, o metams bėgant darosi vis ryškesni ir sodresni, todėl “vėl tarškės / Vežėčios keliu, kvepės čiobreliai, / O tėvas niūkčios ir pliauškės vadelėm / Per šonus arkliui. Ir šnekės, šnekės...”

Ketvirtajame ir penktajame ciklo eilėraščiuose minimos dvi M. Katiliškio vaikystės upės: Mūša ir Švėtė. “Mūša anapus kaimo“ energinga ir nesutramdoma, net paika, “skaisti ir atstangi“, tačiau labai greit nutolstanti, panašiai kaip būsimo rašytojo jaunystės metai, kada, dar vaikas būdamas, jodavo naktigonėn, sėdėdavo prie laužo, pernakt skaičiuodavo žvaigždes, ieškodavo Grigo ratų.

Švėtė – mylimiausioji M. Katiliškio upė – lyg viso jo gyvenimo simbolis. Dabar ji “sensta, žilos sruogos driekias. / Klaidžiai vingiuodama tėkmė tyli / Sūpuoja spilgančią mėnulio riekę, / Ir nieko jau pakeisti negali“. Vėl gražiai įprasminamas delčios, skęstančios verdenėj, motyvas. Čia jis įgauna šiek tiek kitokią prasmę nei pirmajame eilėraštyje. Jeigu ten delčia ženklina greit dylančią jaunystę, tai dabar nušviečia žmogaus brandos metus. Eilėraščio lyrinis subjektas sutapatinamas su M. Katiliškiu. Praeities ir dabarties sandūra žmogaus mintyse ir svajonėse jį sugraudina:

Tik ašara gracingais raukšlių vingiais
Pačiam įsibėgėjime, tyra
Nurieda ir išnyksta paslaptینگai
Tyloj po išverktų akių skara.

Tai lyg vaizdas iš video filmo “Marius Katiliškis – iš prisiminimų“. Rašytojas, kalbantis apie savo nelengvą gyvenimą emigracijoje, rodomas stambiu planu: raukšlėtas veidas ir jausmų išdavikė ašara, kurią jis bando nuslėpti braukdamas ranka, skubiai prisidegdamas eilinę cigaretę. Ir... gilus atodūsis iš pačios širdies.

Šeštasis, septintasis, aštuntasis ir devintasis ciklo eilėraščiai – lyg skaudžioje rezignacijoje skęstančio žmogaus apmąstymai apie gyvenimo tikslą, apie tylą, “miružių metą”- mirtį ir tamsą. Panašu, jog skaudžių apmąstymų buvo pilnas ir M. Katiliškio gyvenimas Vokietijoje bei JAV. Juk rašytojas, kaip žinome, buvo labai prisirišęs prie tėviškės, jos gamtos. Ir staiga viskas atimama, išplėšiama. Lieka tik tylą, “kasdienė, deginanti, baisi“. Nuo jos gelbsti tik “lašelis / Konjako iš gertuvės“. Tada tyloje gimsta žmogaus filosofija: “Gyvenimas – ne tikslas, tik vašelis - / Mezgioji išnykimą, kol alsuoji / Į tamsą...” Tai pesimistinės mintys, apninkančios žmogų, atsidūrusį gyvenimo kryžkelėje. Tačiau čia pat pastebime, jog eilėraščio žmogus (kaip ir M. Katiliškis) jau turi šioki toki orientyrą, kur geriau pasukti, nes “pleišėjančios lūpos vis lemena: / Dar nežinai, dar nieko nepažįsti“. Vadinasi, reikia gyventi, tada ir “bjauri mirtis net nebjauri” tampa, nors “parsidžiaut namo jau niekaip neišeis; / Jau neišeis sugrįžti, sužinoti...” (dešimtas eilėraštis).

“Sugrįžti sužinoti...Nieko jau daugiau !“- taip apibendrintai galėtume nusakyti vienuoliktojo, dvyliktojo ir tryliktojo eilėraščių temą. Ką gi M. Katiliškis norėjo sužinoti? - rūpi M. Karčiauskui. – Kaip gyvena mylimi žmonės? Kodėl išeinant šyptelėjo Lėvuo? Gal... Ir eilėraščių žmogus sugrįžta. Mintimis. Jis vėl didžiuosiuose Šv. Roko atlaiduose, į kuriuos prigužėdavo daugybė žmonių iš aplinkinių parapijų, ubagų vilkstinės iš visų pusių traukdavo ir grumdavosi tarp savęs, o žmoneliai, norintys užimti geriausias turgaus vietas, jau stoviniuodavo dar prieš aušrą. Tačiau grįžimas tėviškėn (kur geria “liesą alų“, kur “palangėj sklidinas žagarvyšnių dangus“) tik mintimis ne ramina, o dar labiau “užsmaugia gerklę, šaukti negali“.

Tryliktajame eilėraštyje lyrinis herojus, sutapęs su M. Katiliškiu, jaučia “ugnies ir keršto trapų ryšį / Su giminės pradžia. Atolas nesužels...” Sūnelis, kurio gimimas buvo įžiebęs šviesią viltį,

negalės pateisinti M. Katiliškio lūkesčio turėti protingą, išauklėtą atžalėlę. Taigi belieka tik susitaikyti su tuo, kad viskas “plasnoja Dievo valioje”, ir džiaugtis, “kad išlikai / Lavonų priedangoj”.

M. Katiliškis išliko, bet daug ko neteko. Bene ryškiausiai tai, ko jis neteko palikdamas Pasvalį, M. Karčiausko išsakyta keturioliktajame ir penkioliktajame ciklo eilėraščiuose.

Lyriniam subjektui “šviečiasi Avižonių laukai / Pro dūmus pragariškus Vokietijoj“. M. Karčiauskas dviem eilutėm įtaigiai nusako M. Katiliškio šeimyninę dramą, kada skubiai traukdamasis paliko ne tik Avižonių laukus, bet ir jaunąją savo žmoną Elzę Avižonytę, su kuria, dirbdamas Pasvalio bibliotekoje, visai neseniai buvo susituokęs. Kas žino, kodėl išgyvenęs tą košmarišką pasitraukimo dramą, nurimus karo audrai nebeieškojo savo jaunos žmonos, nesiruošė jos pasikviesti į JAV (nors visos sąlygos, atrodo, tam buvo – apie tai yra užsiminusi prisiminimuose E. Avižonytė), o suskubo sukurti kitą šeimą. Ir liko M. Katiliškiui prisiminimuose tikriausiai tik Avižonių laukų smegduobės bei “šaltinis iš stačios pakriūtės“, įtekantis į Lėvenį ties senąja Avižonių sodybviete.

Šešioliktajame ciklo eilėraštyje ne tik dar stipriau jaučiamas žmogaus susitaikymas su likimu, bet jau matoma “paguoda : tiek keliuos pažinus, /Jau niekas pakapės verdenės neatims“. Lieka guostis prisiminimais, gyventi ir tikėtis, kad bent amžinajam atilsui prigulsi tėviškėje, prie Švėtės upės esančiose kapinaitėse. Deja, į jas M. Katiliškui kūrindos niekas nenutiesė...

Pirmasis septynioliktojo eilėraščio posmas – tėviškės išsiilgusio lyrinio subjekto sapnas:

Dalingos tėvo rankos laimina laukus,

Vasarvidžio pridusęs vėjas renkas.

Po sodą vaikštai, medžiui kiekvienam šnekus,

Skubi, taip netoli griausmingai trankos.

Pagrindinis akcentas: "Dalingos tėvo rankos laimina laukus". Tėvas M. Katiliškiui visą gyvenimą liko labai brangus, nepaisant to, kad mėgo stikliuką ir kartais pakeldavo ranką prieš žmoną, rašytojo motiną.

Sapne eilėraščio žmogus vaikšto po sodą "medžiui kiekvienam šnekus". Siela tarsi atgyja ir pasijuntama pilnaverčiu žmogumi. Tačiau greitai iš sapno pažadina griausmas, "dar švysteli danguj aukštai, / Aukštai jau susprogdintas Tilžės tiltas / Ir bėgiai geležinkelio..." Tikras "prasilenkimo laikas", kažkuo panašus į M. Katiliškio aprašytąjį novelėje "Prasilenkimo valanda", tik žymiai skaudesnis. Tai prasilenkimas su visu gyvenimu, su pačiu jo pagrindu, kuris "žaliuoja kiminiais, / Žaliašiliais, nebegrižimo vingiais".

Aštuonioliktajame ciklo eilėraštyje žmogų "žinojimo prisiminimai klaidūs <...>/ Sūpuoja, grimzdami į saulės laidą". Taip ir M. Katiliškis Lemonte (netoli Čikagos), nors bandė susikurti kitą pasaulėlį (pats pasistatė namus, apsodino juos medžiais), tačiau liko sūpuotis, plūduriuoti ant vandens nerasdamas tvirto dugno, kuris padėtų įsikabinti į svetimą žemę, į amerikietišką gyvenimą. Todėl dabar M. Karčiauskas, kaip kiekvienas iš mūsų, gali pasakyti, kad "sugrįžusių tyloj esi / Lyg priekaištas skausmingo atgimimo..." Tačiau "žemė sugrįžusiems teisi", todėl ir M. Katiliškis galėtų neabejoti, kad bus priimtas ir įvertintas, juk liko ištikimas savo kraštui, nes su juo glaudžius ryšius palaikė per kūrybą. O vis dėlto dabar "jau leidžiasi virš Laumakių, Gruzdžių žara". Pirmajame ciklo eilėraštyje ji kėlėsi ir simbolizavo gyvenimo, taip pat ir ieškojimų pradžia, o dabar – tik "miškais atėjusį rudenį", rašytojo gyvenimo saulėlydį, patvirtindama amžiną tiesą – "išėjusiems negrižti".

Paskutiniajame ciklo eilėraštyje M. Karčiauskas leidžia dar kartą prieš akis švystelėti įsimintiniausiems vaizdams. O eilėraščio žmogus lyg akcentuodamas kalba: "Prisimeni, dabar prisimeni gražiai / Atatvanais išėjusią pakrantę", jo vaizduotėje tarsi gyvi vėl siūbuoja meldynai, akį traukia debesynų dumblas, smegduobė, nuskubanti mergaitė, "varpelis nuskambėjo / Išlydinčius pravirkdęs Pasvalio stoty". Tai M. Katiliškio gyvenimo konkretūs faktai, o kartu įgaunantys ir simbolinę prasmę: rašytojo pasitraukimas iš šio pasaulio, paliekant tėvų namus Gruzdžiuose, kur gimė, sodybą Katiliškėse, kur gyveno, Pasvalį, kuriame dirbo, ir visą Lietuvą, kuria kiekvieną minutę gyveno.

Marius Katiliškis niekuomet nebandė nusišluoti skaudžios iševio dalios, daugeliui atrodė piktas ir nedraugiškas, visada akiai gynė savo nuomonę. Tačiau tai nė kiek nemenkina jo palikimo svarbos. Kūriniuose rašytojas (nors savęs tokiu niekada nelaikė) ne tik atvirai kalbėjo apie žmogaus išgyvenimus, atradimus ir praradimus, bet paliko ir dalelę savęs. Ši dalelė žiba tarp lietuvių prozos perlų, suteikdama džiaugsmo ir pasigėrėjimo skaitytojams, tapdama įkvėpimo kibirkštėle kitiems kūrėjams. Matyt, tai, o gal ir broliškas solidarumas su šiuo Šiaurės Lietuvos sūnumi paskatino Mykolą Karčiauską sukurti įtaigų eilėraščių ciklą "Delčia paskęsdama senoj verdenėj".

DELČIA PASKĘSDAMA SENOJ VERDENĖJ

Mariui Katiliškiui

I.

Mūšos ten kūlgrindos, akivarai seni.
Tarp samanėlių vilkrugės ir gailiai.
Kol greitomis sugriebtas kelias gailins
Po vieną dylančiom sekundem gyvenė.

Nakčia ir tavo upė lyg juoda skara.
Paparčių krūmuos žydi paukščių trelės
Ir laumių krūtys pilnos sidabrelėio...
Jau keliasi virš Laumakių, Gruzdžių žara.

Palėniai tvenkiasi iškylantis vanduo,
Delčia, paskęsdama senoj verdenėj,
Aplinkumos žaliašilius graudena.
Tokia ramybė, lyg kažkas išduos.

Aušros stebuklai greit jau žiedus atrakins.
Bažnytkaimyje verksmas pasigirsta.
Ten nušauti penki – kaip rankos pirštai.
Migloja. Tyli upė išverktos akim.

Delnai rasoti, vėsūs, grumstai kruvini.
Virš kūlgrindos Mūšos tulžys mirgena. –
Aplenkdamas akivarus nuo seno,
Su Rokdirbio šventaisiais ubagais eini

Nebegrijimo vingiais... Lėvenio vanduo
Dar šypteli... Liūdnai įsižiūrėjęs,
Prisimena: gyvenimas gurnėjo,
Gyvenimas – miškais ateinantis ruduo.

2.

Nei debesėlio, skaidruma tyli.
Kieme arklys suprunksčia patikliai
Ėdraudamas. Aplūžus uorė. Pašaly
Pakinktai – net šlapi kaip marškiniai.

Nė dvasios. Branktai, šakės ir grėbliai...
Jie tarsitais po maro buvo išmesti
Ir įspausti į diendaržį giliai.
Plūgeliai saulėj žvilga nušviesti.

Beržai ir liepų lajos. Apyniai
Apydžioj auksu švinta, dulkeles
Jų semia saulės spinduliai. Anei
Šlamejimo, tik lenkia šakeles

Alyvinės apsunkę obuoliai.
Ir soda lyg išsekusi bala.
Tik voras slenka nevilties keliais –
Šventų paveikslų pamiršta tyla.

3.

Pirma kelionė lyg pirmi sapnai:
Taip viskas aišku, bet pamirši viską.
Į pramirkas akis tik saulės blyksnis
Ir nuojauta, kad bėgai, graudenai,

O kojos klimpo, klimpo... Vėl traškės
Vežėčios keleliu, kvėpės čiobreliai,
O tėvas niūkčios ir pliauškęs vadelėm
Per šonus arkliui. Ir šnekės, šnekės...

4.

Mūša anapus kaimo šniokšdama
Paikai, dar nepraaušus, atsilaužia
Į rytus, sumolio krantus pagraužia
Skaisti ir atstangi nutoldama

Per pievas. Šnarpščia paleisti arkliai,
Barkūno šluoteles gižiai geltonas
Kramsnodami. Sugąsdintas iš lomo
Pakyla gandras, moja atkakliai

Viršum nugeltusių javų sparnais.
Taip sopulingai jaučiamas tikrumas,
Lengviai miglotas tolių nesvarumas, –
Atrodo, saulė prausias vandenais

Kaip greitmagdė prieš srovę brisdama,
Ten, kur Mūša už kaimo atsilaužia...
Greitėdama tėkmė tarytum glaudžias,
Skaisti ir atstangi nutoldama

Pro kapelius, pro gudkarklius gūdžius...
Tokia prastadienio šneka prie upės,
O grečiumais sodybos susisupę
Į dangų šlavinėjanėčius medžius.

5.

Jau Švėtė sensta, žilos sruogos driekias.
Klaidžiai vingiuodama tėkmė tyli
Sūpuoja spilgančią mėnulio riekę,
Ir nieko jau pakeisti negali.

Balta miglėle pakapės verdenės
Vos draikosi lyg vaikiški sapnai.
Tai pražiūrėjo amžiną skandenę
Negrįžę ir paklusnūs aklina.

Tik ašara gracingais raukšlių vingiais
Pačiam įsibėgėjime, tyra
Nurieda ir išnyksta paslaptinai
Tyloj po išverktų akių skara.

6.

*Rugių laukai pasvirę, sunkios vyšnios.
Be dvasios dalgiai ilsis pašalėj.
Kas išsakys, parodys viską iščiai
Šitoj užuovėjoj ar pakeleėj,*

*Kur dar galėjom medžiais sulapoti,
Į gamtą molį įsiverpt giliai...
Lyg protėvių kryželiai pakapoti
Ar atklanių galūksnių nebyliai...*

7.

*Tyla yra kasdienė, deganti, baisi
Tyla. Tyla – ji visas tavo turtas.
Aklam, kurčiam tyla dar būna panaši
Į seserį... Palinkus ugnį kursto,*

*Ir tiesiasi liūdna, gal klausos kaip laiškai
Spragėdami įsidega iš lėto.
Ugnies dirva. Tai pelenai pilki. Sakai,
Kažkur upelis teka, kvepia mėtom,*

*Ir draikosi lapai nuplėšti... Tyla yra
Baisi, margais drugeliais išdanota,
Ir žydi ašarom dangaus. Tokia tyra
Kaip įkapės velyknakčio spalvotos*

*Skaisčioj tėkmėj šaltinio pakapės žolėm.
Tyla yra žadėtojų mėnesienoj
Gruzdžių maldaknygė, uždrikus pradalgėm,
Nulaužtas dalgis, atremtas į sieną.*

8.

*Tokia dulksna lyg šventina miruolius.
Užsimetė darbai prie pakeleės.
Kavolio užtverta tvora artuoliais
Lyg auga vis iš nesravų žolės*

*Miružių metą... Tykiai mirinėja
Žvaigždėlės mirgiosios aukštai danguos.
Giesmė susopusi, širdis mūrėja,
Verdenė anka tėviškės languos.*

9.

*Bjauri mirtis net nebjauri... Lašelis
Konjako iš gertuvės, ir svajoji:
Gyvenimas – ne tikslas, tik vąšelis –
Mezgioji išnykimą, kol alsuoji*

*Į tamsą, o dangus lyg užsimiršęs
Neprasiblaivo. Griausmas vis stiprėja,
Visas gelmes išverčia į paviršių,
Karščiu užplūsta, kol vėl suledėja*

*Klaiki naktis. Gyvenimas – ne tikslas.
Baisus tik išnykimas, tavo būklai
Belaukiant paryčio. Raudonas riksmas
Apšviečia Tilžės tiltą lyg stebuklą.*

*Jau užminuotas... Paskutinis saitas
Su tėviške. Išbrinkusių jos žarą
Sapnuosi dar ilgai išėjęs aitais.
Taip liūdna, velniškai saldu, negera...*

*Bjauri mirtis net nebjauri... Šiulena
Per pirštus vėjas... Keltis ir nuskristi.
O pleišėjančios lūpos vis lemena:
Dar nežinai, dar nieko nepažįsti...*

10.

*Suklusę žeri akyse seni miškai.
Lapus jau vėto sunkios vėjų rankos,
Ir prietema ant medžių tyliai renkas.
Save vis aklini, kad viską palikai.*

*Ir parsidaužt namo jau niekaip neišeis;
Jau neišeis sugrįžti, sužinoti...
Grimsti gilyn, dar mėgini spėlioti,
Kurioj šaly neužmirštuolės išsiskleis.*

*O prietema ant medžių renkas pamažu
Ir teka mėnuo – šypsniš Aukštuolėlio, ?
Tartum dangus šilkinis paveikslėlis,
Gražiai įspraudžiamas į porėmius beržų*

*Sodelyje, aptvertame naujais brukais.
Net sutemoj matai: karkliukai žydi,
Lyg nužerti sniegulėmis, išklydę
Ir žybčioja sudrėkę ajerų laiškai.*

11.

*Sugrįžti sužinoti... Nieko jau daugiau!
Visi nugrimstame gilyn be garso.
Jau tarsitais žodelio neištarsi,
Tik sriūbčiosi tą liesą alų. Gal saugiau*

*Tada po širdimi. O gal kas užkalbės
Kaip gyvus raizginius gelmės?.. Patrakę
Šešėliai klaidžioja. Bepalvės akys
Neįžiūrės tėkmės: dar tėkčios, dar skambės*

*Palangėj sklidinas žagarvyšnių dangus,
Nakčia žvaigždynai – kaip žarijų saujos... –
Šunų lojimas ir garsai už jaujos.
Artėja iš tamsos niūniuojantis žmogus.*

*Sugrįžta, gal iš švento Roko atlaidų?
Prisimeni, šventoriuje stovėjom,
Visa procesija pro šalįėjo...
Taip neramu mums buvo, taip graudu.*

*Suklykus sužiedmė, palaidoti garsai.
Lazda. Šuva. Ir kelias begalinis.
Visa manta – kiek sutelpa krūtinėj.
Ir niekas nepaguos: sustok, gal pailsai?..*

12.

*Jau tavo upė dangstosi ledu.
Švyloja žolės lyg dangun išaugę
Ir šiepias properšos kaip viešnios baugios.
Ledu net saulei virtuliuot klaidu.*

*Nepatikli ji leidžiasi skersai
Nuo užtakio tylaus į kitą krantą,
Pašlijus žemei čiūžteli ir krenta,
Ant švendrų džiaustos duženų garsai.*

*Vidudienį šlašnoja nuo stogų.
Širdis krauju suverda lingių lingėm
Sugrįžus praeitin... Virš miesto sninga
Žaismingai, švelniai, bet gūdu, slogu.*

*Užsmaugia gerklę, šaukti negali,
O nuoskauda, bausmė nykaus likimo,
Taip tykiai tarpstančio nebegrįžimo,
Lyg saulė upės properšoj gaili.*

13.

*Mūšos ten kūrgrindos, akivarai seni.
Mintis kaip žaibas žibina: sugrįši!..
Po angelo sparnų šešėliais gyveni,
Jauti ugnies ir keršto trapų ryšį*

*Su giminės pradžia. Atolas nesužels
Galulaukėj už kaimo, nuganyti
Visi laukai. Pablyškęs mėnuo dar išskels
Rasoj ugnelę. Dar vaiskumas švyti*

*Lėvens tėkmėj žiloj, bet nieko neišmels
Praėję dienos. Dar pamok iš lėto
Nežinoma kryptim: lyg speigas vėl užgels
Rankas ir širdį. Vėl matai gėlėtą*

*Pakluonę, medžiai paklumu išlėkė –
Dvasia maištinga kūrgrindų senų...
Apie Vaškus paukštelis prasirėkęs
Plasnoja Dievo valioje iš atmenų...*

14.

*Lyg šviečiasi Avižonių laukai
Pro dūmus pragariškus Vokietijoj,
Grabau pakraštyje, kur šitaip lyja
Geležimi... Džiaugies, kad išlikai*

*Lavonų priedangoj. Prikrisdami
Prie žemės žuvę ir gyvieji ėjo,
Nuo trenksmo kaulų smegenys tirtėjo,
Lėktuvai staugė vis užskrisdami...*

*O tu tikėjai... vėjas iš laukų
Šiurena plaukus, žvaigždės tykiai mirksi
Virš smegduobės, ir vis esi, nemirsi...
Krebždenas pakarūklai ant šakų.*

15.

*Atsigreži atgal. Tai švarutėliai
Visi keliai, – balti lyg užpustyti.
Verpetais upė plaukia tylutėliai,
Plasnoja paukštis pažeme, net švyti*

*Spalvotos plunksnos. Veržiasi taip uoliai
Šaltinis iš stačios pakriūtės. Šluoja
Šventoriuje lapus basi vienuoliai
Ir marnasty šitoj jiems taip abuoja...*

*Svyruoklis gluosnis sielą guodžia. Liko
Tiktai akimirka suprasti, jausti,
Kaip tolsta Joninių šventi vainikai;
Nebegalėsi niekad įsiausti*

*Į gailių spalvą; jau ateina laikas,
Visam ateina... Tolsta krantas šventas,
O pamario švendrynuos miglos draikos,
Lyg pragaras artėja Tilžės plentas.*

16.

*Jau tavo kraštas tolumoj, už tilto.
Tenai vaikystės upė pakapėj krauju
Lelijų puošiasi... Svaigu pakilti
Kapeliu vinkšnomis nelyg sparnais svajų*

*Skuboj kelionės... Prie Svalios suklušęs
Lendruoja laikas laumakių. Visam kely
Sunkumo valandos, ir kaip užglušęs
Klampoji sau, išvėsėlis, ugnies šaly,*

*Veržies į nežinią, nebegrįžimą,
Išivio laiką krimsdamas slogiom naktim.
Viena paguoda: tiek keliuos pažinus,
Jau niekas pakapės verdenės neatims*

*Ir neužgoš spalvų, kvapų žolynų,
Dainų skambumo, šlamatojančios šnekos,
Nors širdį gels kraujuojantys pelynai,
Tikėjimą ir meilę, viltį išnekos*

*Baisinga sumaištis... Ir kur veržiesi?
Vaikystės upės moja vandenais šventais!
Ir kokią kūr grindą dabar nutiesi
Iš žodžių, buvusių gimtinės pamatais?*

17.

*Dalingos tėvo rankos laimina laukus,
Vasarvidžio pridusęs vėjas renkas.
Po sodą vaikštai, medžiui kiekvienam šnekus,
Skubi, taip netoli griausmingai trankos.*

*Ir pabundi. Dar švysteli danguj aukštai,
Aukštai jau susprogdintas Tilžės tiltas
Ir bėgiai gelžkelio... Alsuodamas karštai
Baudies, kad negali dabar nukilti*

*Su paukščiais, parsidaužti grumstais kruvinais,
Senais takais, keleliais dringu dringais...
Prasilenkimo laikas žliaugia kiminiais,
Žaliašiliais, nebegrįžimo vingiais.*

18.

*Žinojimo prisiminimai klaidūs
Tave kaip upė potvynio skaudžiu metu
Sūpuoja, grimzdami į saulės laidą,
Sena varpų malda pavirsdami... Šventų*

*Žolynų žiedlapiai skrajoja tykiai –
Užuominos blyškioj dienoraščio tėkmėj.
Dabar surinki viską ir mąstyki
Bebalsėj išnykimo prievartos sakmėj*

*Apie žinojimo prisiminimų
Keliu kalboj... Sugrįžusių tyloj esi
Lyg priekaištas skausmingo atgimimo,
O tavo žemė nesugrįžusiems teisi*

*Kartoja vilkrugių ir gailių maldą.
Jau leidžiasi virš Laumakių, Gruzdžių žara
Į rudenio miškų graudingą aldą.
Nakčia ir tavo upė lyg juoda skara...*

19.

*Prisimeni, dabar prisimeni gražiai
Atarvanais išėjusių pakrantę,
Nužvarbusius meldynus upės šventėj;
Iš baimės ir pagundos linksi pamaldžiai*

*Besieliai debesynų dumblo sumaišty...
Prisimeni, mergaitė nuskubėjo
Pro smegduobę, varpelis suskambėjo
Išlydinčius pravirkdęs Pasvalio stoty.*

PANAUDOTA LITERATŪRA

1. Karčiauskas M., Grijžkelis, Vilnius: Danielis, 1999.
2. Katiliškis M., Paskendusi vasara, Kaunas: Šviesa, 1997.
3. Katiliškis M., Miškais ateina ruduo, Vilnius: Vaga, 1969.
4. Katiliškis M., Užuvėja. Išėjusiems negrįžti, Vilnius: Vaga, 1990.
5. Vaičiulaitis A., Knygos ir žmonės, Vilnius, 1992.
6. Egzodo rašytojai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994.
7. Reneckis A., Marius Katiliškis – iš prisiminimų, Video filmas, A propos studija, 1997.